

Література

Гинзбург Р. З. Лексикология английского языка/Р. З. Гинзбург. – М.: Высшая школа, 1979. – 269 с. Изард К. Э. Психология эмоций/К. Э. Изард. – СПб.: Питер, 2006. – 464 с. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений/Е. П. Ильин. – СПб, Питер, 2010. – 576 с. Левицкий В. В. Типы лексических микросистем и критерии их различия/В. В. Левицкий // Филологические науки. – 1988. – Вып. 5 – С. 66-73. Полевые структуры в системе языка // Коллективная монография. – Воронеж: Изд. Воронежского университета, 1989. – 148 с. Щур Г. С. Теория семантического поля в лингвистике/ Г. С. Щур. – М.: Наука, 1974. – 255 с. Апресян Ю. Д. Новый большой англо-русский словарь: В 3 т/ Ю. Д. Апресян. – 8-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2003. – 832 с. Кунин В. А. Большой англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – 5-е изд., перераб. – М.: Рус. яз.–Медиа, 2005. – 1210 с. Лингвистический энциклопедический словарь/ Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное. – М.: Большая российская энциклопедия, 2002. – 709 с. Longman Dictionary of Contemporary English/ Della Summers. – Pearson Education Limited, 2001. – 1667 p. Macmillan English Dictionary for advanced learners. – Bloomsbury Publishing Plc, 2006. – 1692 p. The Oxford Dictionary of the English Language/ J.M.Hokins. – М.: ООО «Издательство Астрель»: «Издательство АСТ», 2002. – 828 с.

УДК 811.111'42

ЕСИПЕНКО Н.Г.

(Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича)

ОБРАЗНИ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ "ДЖЕНТЛЬМЕНСТВО" В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVIII СТОЛІТТЯ

У статті досліджуються образні ознаки концепту "Джентльменство", що розкриваються при інтегрованому використанні когнітивного аналізу й квантитативних прийомів вивчення вербалізаторів концепту. Робляться висновки про зв'язок поняттєвого й образного компонентів концепту з мовною свідомістю автора та його мовною компетенцією

Ключові слова: концепт, поняттєва ознака, образна ознака, мовна свідомість автора

Есипенко Н.Г. Образные признаки концепта "Джентльменство" в английской литературе XVIII века. В статье исследуются образные признаки концепта "Джентльменство", которые раскрываются при интегрированном использовании когнитивного анализа и квантитативных приёмов изучения вербаллизаторов концепта. Делаются выводы о связи понятийного и образного компонентом концепта с языковым сознанием автора и его языковой компетенцией

Ключевые слова: концепт, понятийный признак, образный признак, языковое сознание автора

Yesypenko H.G. Image Features of the Concept "Gentlemanliness" in English Fiction of the XVIIIth Century. The article deals with the image features of the concept "Gentlemanliness", revealed with the help of integral use of the cognitive analysis and quantitative methods for the study of the concept's verbalizing lexemes. Conclusions are drawn about the connection of the notional and image components of the concept with the author's language consciousness and his language resourcefulness.

Key words: concept, notional feature, image feature, author's language consciousness

Актуальність дослідження визначається тим, що концепт "Джентльменство" вивчається в антропоцентричній парадигмі, коли реконструкція вербалізованої ментальної одиниці здійснюється через звернення до мовної свідомості автора, яка й проектує концепт у тканині твору. Аналіз образної структури концепту, формування його образних сегментів дозволяє відновити культурно-специфічні характеристики національно-культурного явища джентльменства, поява яких зумовлена контекстом часу і текстової ситуації в творі.

Об'єктом дослідження є культурний концепт "Джентльменство", а **предметом** – його образний компонент, що вивчається через мовну реалізацію концепту в художньому тексті.

Мета статті полягає в тому, щоб, використовуючи когнітивний аналіз та елементи квантитативних методів, виявити образні характеристики концепту, що найбільш яскраво змальовуються авторами англійських прецедентних текстів. Перед нами стоїть низка **завдань**: здійснити вибірку лексем-вербалізаторів концепту в текстах; класифікувати дібрані лексеми в лексико-семантичні групи; виконати статистичні розрахунки частоти вживання лексико-семантичних груп; на їх основі описати образні ознаки концепту. Матеріалом дослідження слугували твори британських письменників XVIII століття, які вважаються прецедентними для англосаксонської культури.

Перед безпосереднім аналізом концепту "Джентльменство" слід звернути увагу на кілька теоретичних положень, на які ми опиралися при нашому дослідженні.

Той факт, що мова є виразником культури, вже давно не викликає сумніву [Алефіренко 2010, с.103; Вежицька 1996, с.95; Степанов 1997, с.15; Ляпін 1997, с.11]. Мова художнього тексту, що є культурним надбанням певної етноспільноти, доволі виразно відображає культурні установки автора як представника тієї чи іншої культурної общини. Тому в змінених поглядах на сутність текстуральності слід особливо виокремити той критерій в науковому описі текстів, що пов'язаний зі

специфічною культурною виразністю текстів. Зараз окреслилась чітка тенденція включати в систему базових текстових ознак культурну маркованість. На думку В.С.Чернявської, мовна специфіка текстів є одночасно культурно-значущою специфікою. Концепти, що виражаються через художнє слово тексту, вбирають в себе культурні особливості світосприйняття. Письменник поряд з фоновими, енциклопедичними, мовними, нормативними знаннями володіє і культурологічними знаннями: конвенційні соціокультурні значення відображаються в ментальності суб'єктів художнього мовлення (читач і автор) і проявляються при формуванні тексту у виборі тих чи інших мовних одиниць [Чернявська 2009, с.36.].

Культурно-когнітивною особливістю художнього тексту є складна архітектоніка його смислового змісту, що зумовлюється особливим художнім мисленням автора асоціативно-образного і символічного характеру [Алефіренко 2010, с. 28]. А це, в свою чергу, робить більш актуальною проблему когнітивно-культурної інтерпретації скритого смислу, що пов'язано з декодуванням художньо виправданих лексико-синтаксичних сполучень і виявленням інтенційного змісту (задуму і смислового наміру автора). Тому для аналізу образних характеристик концепту ми долучаємо не тільки одну лексему, що є іменем концепту – gentlemanliness чи gentleman, а й сполучні з ними слова і супровідні лексеми.

Результат вибірки лексеми, що номінує однойменний концепт, засвідчує, що іменник gentleman є найвживанішим номінантом концепту в проаналізованих творах, а кількість сполучних й супровідних слів в межах одного речення значно відрізняється по авторах.

Таблиця 1

Кількісний розподіл вживання лексем-вербалізаторів у творах

Лексеми-вербалізатори концепту	Jonathan Swift "Gulliver's Travels"	Daniel Defoe "Robinson Crusoe"	Henry Fielding "The History of Tom Jones, a Foundling"	Laurence Sterne "The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman"	Oliver Goldsmith "The Vicar of Wakefield"	Ann Radcliffe "The Mysteries of Udolpho"	Всього
Ім'я концепту	20	9	402	51	68	38	588
Сполучні й супровідні лексеми	161	65	2172	335	497	324	3554
Всього	181	74	2574	386	565	362	4142

Для того, щоб виявити, які образи пов'язуються в мовній свідомості автора з концептом "Джентльментство" в досліджуваних творах, проаналізуємо сполучні й супровідні до лексеми "джентльмен" слова.

У структурі мовної свідомості автора (згідно семіотичного принципу свідомості) виділяють три складові: чуттєву тканину образу, значення і особистісний смисл [Алефіренко 2009, с.297]. Це особливо важливо враховувати при описі концептуальної сфери мови письменника. Згідно з когнітивним підходом до мови енциклопедичні знання чи особистісні знання про світ дають уяву про те, що розуміється під моделлю світу в свідомості письменника, і яким є співвідношення концептуальної і мовної картини світу в його уяві. Художня картина світу як суб'єктивний образ об'єктивного світу зароджується і існує в глибинних пластах психіки письменника. Кожна індивідуально-авторська картина світу завжди репрезентує національно-культурне бачення, смислове конструювання світу у відповідності до художньої побудови художнього тексту, що відображає художню картину світу автора. Образи, що виникають у свідомості автора при відтворенні концепту, репрезентуються супровідними та сполучними з іменем концепту словами.

Всі сполучні й супровідні до імені концепту слова були поділені нами на лексико-семантичні групи. Найчастотнішими з-поміж 35 лексико-семантичних груп іменників були: іменники на позначення "стосунків / спілкування" (135 лексичних одиниць), "почуття / емоції / характеру" (125), "людей" (110), "шлюбу / сім'ї" (92), "знаті / титулів" (73). Серед 18 груп дієслів найбільш вживаними виявилися дієслова "буття" (348 лексем), "спілкування" (187), "стосунків" (141), "руху / пересування" (138), "фізичної дії" (129) та "розумової діяльності" (124). Прикметники класифіковані у 17 лексико-семантичних груп, з яких часто вживаними є: прикметники опису "віку" (167 слів), "емоцій" (112), "позитивної оцінки" (69), "міри" (61) та "стану об'єкту" (50).

Проте визначення частоти вживання лексичних одиниць не є достатнім, адже в цьому випадку

ми не знаємо, чи дійсно частота вживання лексико-семантичних груп супровідних і сполучних слів у творах того чи іншого письменника суттєво перевищує деяку теоретично очікувану величину. Тому для достовірного квантитативного аналізу кількісних даних ми використаємо критерій хі-квадрат (χ^2). Найпоширенішою формулою для обчислення χ^2 є формула [Левицький 1989, с.35]:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}$$

де O – фактично існуючі (емпіричні) величини; E – теоретично очікувані; знак Σ – означає суму.

З усіх отриманих величин χ^2 для подальшого аналізу вибрано тільки ті величини, де фактичні частоти вживання тієї чи іншої частини мови перевищують теоретично очікувану величину.

Таблиця 2

Результати статистичного аналізу за допомогою критерію χ^2 класів супровідних слів у творах XVIII століття

Лексико-семантична група		Jonathan Swift "Gulliver's Travels"	Daniel Defoe "Robinson Crusoe"	Henry Fielding "The History of Tom Jones, a Foundling"	Laurence Sterne "The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman"	Oliver Goldsmith "The Vicar of Wakefield"	Ann Radcliffe "The Mysteries of Udolpho"
дієслова	спілкування				5,81		
	бажання	4,13					
	рух / пересування		4,30				
	надбання		4,41		6,74		
	початок / кінець дії						17,29
	процеси					14,71	
	праця / бізнес						28,05
	конструктивна діяльність	21,85					
іменники	почуття / емоції / характер				5,09		
	дія / процес			4,79			
	транспорт					24,33	
	правова / державна сфера	10,49					
	праця / бізнес						5,08
	околиці / місцевість		7,50				
	розваги / свята						4,79
	релігія					6,03	
	міра					14,80	
	навчання / освіта	9,07					
	подорож		12,49				
	товариство / дружба					5,16	
	прислуга / лакейство						6,93
	знать / титуловані особи						12,29
	нижчий клас / професії	7,81	4,62				
шлюб / сім'я				7,81			
прикметники	опис емоцій						6,63
	опис стану об'єкту	10,94				9,33	
	опис приналежності		45,63				
	опис дії, виконаної над об'єктом					4,37	
	опис віку			6,98			
	опис часу			7,10			
	колір					8,25	
	вартісна оцінка				23,13		
опис благородного походження			5,23				

Як видно з табл. 2, не всі лексико-семантичні групи перевищили теоретично очікувану частоту вживання. Групи, що використовуються авторами селективно, несуть певне змістово-образне навантаження і актуалізують важливі для кожного автора образні характеристики концепту

"Джентльментсво". Скажімо, іменники "знаті / титулованих осіб" відповідають поняттєвій базі лексеми gentleman, що зафіксовано у словниках. Як противагу дворянству, автори описують представників нижчого соціального класу, прислугу (відповідні групи іменників з високими показниками χ^2). Однією з ознак джентльмена є його освіченість, тому частотними є супровідні слова "навчання / освіти". Законність дій, їх відповідність з релігійними настановами (іменники "правова / державна сфера" і "релігія") теж є неодмінними атрибутами джентльменської поведінки. Образ подорожі асоціюється з способом життя дворянства XVIII століття, тому групи іменників "подорожі", "транспорту" й "околиці / місцевості" часто сполучаються з іменем концепту. Джентльмен у романах тісно пов'язується з образом сім'ї, зайнятості, емоціями і розвагами.

Дієслова розкривають дії, пов'язані з джентльменством. Клас "надбання" перевищує теоретично очікуване вживання у двох авторів, отже, джентльмен дбає про своє збагачення, збереження своїх успадкованих статків. Для джентльмена характерною є "конструктивна діяльність" і зайнятість в певній прибутковій справі (дієслова "праці / бізнесу"). Із частими подорожами співвідносяться дієслова "руху / пересування" і "початку / кінця дії".

Супровідні й сполучні прикметники акцентують увагу на приватній власності джентльмена, адже показник χ^2 виявляємо для лексико-семантичної групи "опису приналежності" й "вартісної оцінки". Промовистим є клас "опису благородного походження", де супровідними до лексеми gentleman є слова worthy, fine, learned, honest, powerful, brave.

Сказане вище свідчить, що в процесі формування тексту як смислової і мовленнєвої структури добір лексем і надання переваги тим чи іншим мовним одиницям для вираження концепту "Джентльменство" регулюються поняттєвою основою, образними характеристиками досліджуваного ментального утворення, а також соціокультурними установками автора твору.

Проведений аналіз вербалізації концепту "Джентльменство" в художніх творах дозволив зробити певні **висновки**. В англомовному суспільстві XVIII століття джентльменство в першу чергу асоціюється з образом джентльмена, який є представником знаті, зацікавлений у збагаченні, багато подорожує і є освіченою людиною. Для нього характерні сімейні цінності, законопослушність та релігійність. Аксиологічна ознака виражається у порядності, чесності, сміливості й освіченості джентльмена.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні концепту "Джентльменство" в діяхронічному зрізі для виявлення розвитку його поняттєвої й образної сторін.

Література

- Алефиренко Н.Ф. "Живое" слово: Проблемы функциональной лексикологии: монография / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 344 с. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 288 с. Вежбицкая А. Язык, культура, познание / Анна Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1996. – 324 с. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики: Учеб. пособие / В.В.Левицкий. – Черновцы: ЧГУ, 1989.– 156 с. Ляпин С.Х. Концептология: к становлению подхода // Концепты. Научные труды Центрконцепта / С.Х.Ляпин. – Архангельск: Изд-во Помор. ун-та, 1997. – Вып.1. – С.11-35. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С.Степанов. – М.: Языки русской культуры, 1997. – 824 с. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие / В.Е.Чернявская. – М.: Книжный дом "ЛИБРИКОМ", 2009. – 248 с.

УДК 811.111'42

ЗАНЬКОВСЬКА Г.Д.

(Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича)

ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПТУ *КОНФЛІКТ*

Дана стаття розглядає концепт КОНФЛІКТ на основі розкриття поняття конфлікту як психологічного феномену, на основі виявлення характеристик його проявів та висвітлення причин виникнення конфлікту. Концепт КОНФЛІКТ вивчається за допомогою аналізу його основних ознак та стадій розвитку. Увага приділяється типології конфліктів, поданої у вигляді узагальненої класифікації.

Ключові слова: концепт, поняття конфлікту, лінгвопсихологічний аспект, когнітивна лінгвістика.

Заньковская А.Д. Лингвопсихологические аспекты концепта КОНФЛИКТ. Данная статья рассматривает концепт КОНФЛИКТ на основе раскрытия понятия конфликта как психологического феномена, на основе выявления характеристик его проявлений и выяснения причин возникновения конфликта. Концепт КОНФЛИКТ изучается с помощью анализа его основных признаков и стадий развития. Внимание уделяется типологии конфликтов, поданной в виде обобщенной классификации.

Ключевые слова: концепт, понятие конфликта, лингвопсихологический аспект, когнитивная лингвистика.